

Avrupa Birliği tarafından
finanse edilmektedir.

Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı
Third Sector Foundation of Türkiye

Avrupa Birliği

Sivil Toplum

Stratejisine İlişkin

Geri Bildirim

Eylül, 2025

Avrupa’da ve komşuluk bölgesinde faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları, demokrasinin yaşatılmasında, hakların korunmasında ve toplumsal dayanıklılığın güçlendirilmesinde vazgeçilmez aktörlerdir. Çeşitli toplulukları temsil eder, yurttaşların taleplerini görünür kılar ve politika yapım süreçlerine uzmanlık katkısı sunarlar. Aday ve komşuluk ülkelerinde bu rol daha da önemlidir; çünkü denge ve denetleme mekanizmalarının kırılgan olduğu ortamlarda demokratik seslerin duyulmasını sağlarlar. Bu nedenle hazırlanmakta olan AB Sivil Toplum Stratejisi hem Birlik içinde hem de genişleme sürecinde katılımı ve sivil topluma desteği güçlendirmek için önemli bir fırsattır.

Son yıllarda kısıtlayıcı düzenlemeler sivil alanın işleyişini zorlaştırmıştır. 2024’te gündeme gelen “etki ajansı” yasa tasarısı her ne kadar yürürlüğe girmemiş olsa da, bu tür girişimler sivil toplum kuruluşlarının yabancı kaynaklı iş birlikleri konusunda kamuoyunda tartışmalara yol açmıştır. Benzer şekilde, Mali Eylem Görev Gücü (FATF) standartlarının uygulanmasına yönelik düzenlemeler, bazı kuruluşlar açısından kapsamlı denetimlere ve idari yüklerin artmasına neden olmuştur. Bu durum, özellikle uluslararası fonlarla çalışan küçük ve orta ölçekli STK’ların kaynak bulma ve proje yürütme süreçlerini zorlaştırmaktadır.

Buna rağmen, Türkiye’de ve diğer aday ülkelerde sivil toplumun toplumsal katkısı net biçimde görülmektedir. 2023 depremleri sonrasında, gönüllü ağlarının hızla organize olması, yardım çalışmalarının koordine edilmesi ve yerel güven ilişkilerine dayalı çözümler geliştirilmesi bunun en somut örneklerinden biridir. Bu deneyim, STK’ların kriz anlarında ne kadar önemli roller üstlendiğini ve toplum nezdinde sahip oldukları güveni ortaya koymuştur.

Kritik önemini defalarca ortaya koyan sivil toplum kuruluşları ile Avrupa Birliği arasında ise daha düzenli ve kapsayıcı bir diyalog mekanizması kurulması gerekmektedir. AB Delegasyonları uzman personelleriyle diyalog için belirli imkanlar sunsa da sınırlı bütçe ve personel kapasitesi nedeniyle bu diyalog süreklilik kazanamamaktadır. AB düzeyinde ise Avrupa Birliği Antlaşması’nın 11. maddesi güçlü bir yasal dayanak sağlamakta, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi (EESC) ise önemli bir köprü işlevi görmektedir. Genişleme Aday Ülke Üye (ECM) girişimi değerli bir yenilik olmakla birlikte, uygulamada ECM’lerin katkıları çoğunlukla görünmez kalmaktadır: görüşlere düzenli olarak davet edilmemekte, isimleri resmi belgelere yansımamakta ve idari destekleri sınırlı kalmaktadır. Statülerinin ve kaynaklarının güçlendirilmesi, EESC’nin genişleme ülkeleriyle AB kurumları arasında daha etkin bir bağ kurmasını sağlayacaktır.

Sivil toplum aktörlerinin korunması da stratejinin temel ayaklarından biri olmalıdır. Anti-SLAPP Direktifi (Kamu Katılımına Karşı Stratejik Davalara Karşı Direktif) ve Avrupa Demokrasi Kalkanı gibi girişimler umut vericidir, ancak yalnızca üye ülkelerle sınırlıdır. Aday ülkelerde ise tehdit altındaki STK'lar çoğunlukla uluslararası dayanışma ağları tarafından korunmaya çalışılmakta, ulusal koruma mekanizmaları yetersiz kalmaktadır. AB'nin acil fonlar, hukuki destek, psikososyal yardım ve geçici yer değiştirme imkanlarını genişleme bağlamına da yayması hem somut bir güvence sağlayacak hem de güçlü bir siyasi mesaj olacaktır.

Mali sürdürülebilirlik en az bunun kadar önemlidir. Türkiye'de ve diğer aday ülkelerde kısıtlayıcı yardım toplama mevzuatı ve yetersiz vergi teşvikleri, STK'ların güvenilir bir yerel finansal kaynak havuzu oluşturmasını engellemektedir. Kamu kaynakları sınırlı ve çoğu zaman şeffaf değildir. Bu nedenle AB fonları, özellikle Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA), hayati bir rol oynamaktadır. Strateji, büyük ölçekli programlarla esnek mekanizmaları birleştirerek AB finansmanını artırmalı ve çeşitlendirmelidir. Ayrıca, savunuculuk ve izleme faaliyetlerinin meşru ve desteklenmeye değer olduğu açık biçimde tanınmalıdır.

Son olarak, Strateji'nin, Avrupa Sınır Ötesi Derneği (ECBA) gibi filantropi ve sınır ötesi bağışçılığa yönelik yeni AB çerçevelerini aday ülkelere de yayması gerekmektedir. Mevcut öneriler yalnızca üye ülkelerle sınırlı kaldığından, Türkiye'deki STK'lar bu kapsam dışında kalmaktadır. Aşamalı bir genişletme, sivil toplumun sürdürülebilirliğini güçlendirecek ve aday ülkeleri AB standartlarına daha yakın hale getirecektir.

AB Sivil Toplum Stratejisi, sivil alanın korunması için açık kurallar ve kaynaklar ortaya koyabilir. Kısıtlayıcı düzenlemeler ele alınmalı, FATF standartları orantılı biçimde uygulanmalı, Genişleme Aday Ülke Üyelerine EESC'de gerçek katılım olanağı sağlanmalı, koruma mekanizmaları genişletilmeli ve finansman artırılmalıdır. Bu adımlar hem üye ülkeler hem de aday ülkeler açısından kritik önemdedir; çünkü sivil toplumun gücü doğrudan Avrupa entegrasyonunun derinliğini belirleyecektir.

AB Sivil Toplum Stratejisi Anketi

Sivil Toplum Kuruluşlarının Türkiye'de Üstlendiği Rol

Türkiye'de sivil toplum kuruluşları hizmet sunumunun ötesine geçen çok yönlü bir rol üstlenmektedir. STK'lar çeşitli toplulukları temsil etmekte, kanıta dayalı uzmanlık sağlamakta ve demokrasi, temel haklar, toplumsal cinsiyet eşitliği ve sosyal politika gibi alanlarda hesap verebilirliği güvence altına alan bir denetim işlevi görmektedirler. STK'lar, AB müktesebatıyla uyumlu reformları izleme ve şekillendirmede kritik öneme sahiptir; böylelikle Türkiye'nin adaylık sürecini güçlendirmekte ve AB genişlemesinin güvenilirliğini pekiştirmektedir.

STK'lar, AB müktesebatıyla uyumlu reformları izleme ve şekillendirmede kritik öneme sahiptir; böylelikle Türkiye'nin adaylık sürecini güçlendirmekte ve AB genişlemesinin güvenilirliğini pekiştirmektedir.

2023 yılında yaşanan depremler, Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının kriz anlarında üstlendiği kritik işlevleri bir kez daha görünür kılmıştır. STK'lar, gönüllülerin hızla örgütlenmesini sağlayarak, farklı bölgelerden gelen destekleri koordine etmiş, ihtiyaç sahiplerine yönelik yardımların etkin biçimde ulaştırılmasına aracılık etmiş ve toplumun farklı kesimlerinde dayanışma duygusunun güçlenmesine katkıda bulunmuştur. Bu süreç, yalnızca afet müdahalesinde değil, toplumun direnç kapasitesini artırmada da sivil toplumun ne denli merkezi bir rol oynadığını göstermiştir.

Bununla birlikte, Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı (TÜSEV) gibi altyapı kuruluşları, daha geniş bir çerçevede sivil alanın kurumsallaşmasına ve güçlenmesine katkı sunmaktadır. Filantropinin gelişimini desteklemek, daha elverişli vergi ve bağışçılık düzenlemelerinin hayata geçirilmesi için savunuculuk yapmak ve sivil aktörlerin demokratik yönetime sürdürülebilir biçimde dahil olmasını sağlamak, bu kuruluşların üstlendiği temel görevler arasında yer almaktadır. Dolayısıyla, yalnızca sahadaki faaliyetleriyle değil, aynı zamanda sistemsal katkılarıyla da STK'lar, toplumsal yapının ayrılmaz bir parçası olarak konumlanmaktadır.

Her şeyden önemlisi, sivil toplum kuruluşları yurttaşlarla devlet kurumları ve Avrupa projesi arasında köprü kurarak, toplumsal ihtiyaçları karar alma süreçlerinde dikkate alınabilecek somut ve uygulanabilir politika önerilerine dönüştürmektedir. Bu işlev, demokratik katılımın genişletilmesi, farklı toplumsal kesimlerin seslerinin duyurulması ve kamu politikalarının daha kapsayıcı hale gelmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Tüm bu nedenlerle, sivil toplum kuruluşları yalnızca tamamlayıcı ya da tali paydaşlar olarak görülmemeli; kamusal politikaların ortak yaratıcıları ve Avrupa'nın demokratik mimarisinin ayrılmaz ortakları olarak tanınmalıdır. Ancak bu şekilde, hem Türkiye'de hem de Avrupa genelinde sivil toplumun potansiyeli tam anlamıyla hayata geçirilebilir.

Sivil Toplum Kuruluşlarının Karşılaştığı Zorluklar

Türkiye'de Yardım Toplama Kanunu uyarınca, dernekler ve vakıflar yardım/bağış kampanyası düzenlemek için İçişleri Bakanlığı'ndan önceden izin almak zorundadır. Sürecin uzun ve idarenin takdirine dayalı olması, kuruluşların yurttaş desteğini hızlı ve etkili biçimde harekete geçirmesini sınırlamaktadır. “Kamu yararına çalışan dernekler” ile “vergi muafiyeti bulunan vakıf” statülerine sahip küçük bir grup kuruluş sınırlı teşviklerden yararlanabilmekte, büyük çoğunluk ise proje bazlı dış kaynaklara bağımlı kalmaktadır. Bu durum yapısal bir dengesizlik yaratmaktadır: taban örgütleri sürdürülebilir kaynaklara erişemezken, hak temelli çalışan STK'lar dış desteklere yöneldiklerinde damgalanma ve orantısız denetimlerle karşılaşabilmektedir.

2023 depremleri sırasında bu sınırlamalar, güçlü bir toplumsal dayanışma olmasına rağmen pek çok STK'nın bağışları hızlı biçimde toplayamamasına yol açmıştır. Bu tür engeller, demokratik katılımı ve toplumsal dayanıklılığı zayıflatmaktadır. Yardım toplama yasasının güncellenmesi, vergi teşviklerinin modernleştirilmesi ve sınır ötesi filantropinin tanınması; STK'ların kaynaklarını çeşitlendirmesine ve AB standartlarına uyumlu hale gelmesine olanak sağlayacaktır.

Ekim 2024'te ise Ceza Kanunu'na "Etki Ajanlığı" suçunu (Madde 339/A) eklemeyi öngören bir tasarı gündeme gelmiştir. Tasarı casusluk suçunun kapsamını genişletmeyi ve 3 ila 7 yıl arasında hapis cezası öngörmüştür. Bu öneri, barolar, gazeteciler ve çeşitli sivil toplum kuruluşları tarafından ifade özgürlüğü açısından riskli bulunmuş; Kasım 2024'te kamuoyu tepkilerinin ardından geri çekilmiştir. Bununla birlikte, benzer "yabancı ajan" düzenlemelerinin başka ülkelerde de gündeme gelmesi, sivil toplumun faaliyet alanını daraltmaya yönelik uluslararası ölçekte görülen eğilimlere işaret etmektedir.

Sivil Toplum Kuruluşlarının Korunmasının Önemi

Sivil toplum kuruluşlarının korunması, demokrasinin, hukukun üstünlüğünün ve toplumsal uyumun güvence altına alınması açısından hayati önemdedir. Sivil toplum, Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı ve uluslararası insan hakları hukukunda güvence altına alınmış örgütlenme, toplanma ve ifade özgürlüklerinin somut bir ifadesidir. Kurumsal denge ve denetleme mekanizmalarının sınırlı olduğu bir ortamda STK'lar, bağımsız gözlemci işlevi görerek reformların yalnızca söylemde kalmamasını, aynı zamanda sahada gerçekten uygulanmasını sağlamaktadır.

STK'lar yurttaş katılımı için platformlar oluşturur, görünürlük imkanı bulamayan kesimleri temsil eder ve toplumsal sorunlara yenilikçi çözümler üretir. Sivil alanın korunması aynı zamanda genişleme sürecinin de temel bir gereğidir; güçlü ve bağımsız bir sivil toplum olmaksızın Türkiye'nin AB değerleriyle bütünleşmesi yüzeysel kalma riski taşımaktadır. Bunun yanı sıra, sivil toplum filantropiyi harekete geçirerek, gönüllülüğü teşvik ederek ve kapsayıcı büyüme fırsatları yaratarak ekonomik dayanıklılığa da katkı sağlamaktadır.

Dolayısıyla STK'ların korunması, yalnızca tek tek kuruluşların güvenliğini sağlamaktan öte, toplumun demokratik altyapısını korumak anlamına gelmektedir. Kutuplaşma, dezenformasyon ve dış otoriter etkilerin arttığı dönemlerde, sivil toplum çoğulculuğun ve Avrupa değerlerinin ön saflardaki savunucusu konumundadır. Güvenliklerinin, sürdürülebilirliklerinin ve katılımlarının sağlanması hem ulusal hem de AB düzeyinde meşruiyet için vazgeçilmez bir ön koşuldur.

Sivil Toplum Kuruluşlarının Faaliyet Alanlarına Bağlı Olarak Karşılaştıkları Zorluklar

Türkiye’de sivil toplum kuruluşları; insan hakları, kadın hakları, LGBTİ+ hakları, mülteci ve göçmen hakları, çocuk hakları, engelli ve yaşlı bireylerin hakları, çevre ve kent hakları, medya özgürlüğü, eğitim, sağlık, kültür-sanat ve afet müdahalesi gibi çok çeşitli alanlarda faaliyet göstermektedir.

Hak temelli çalışan kuruluşlar ise belirli risklere daha fazla açıktır. Kamuya açık yardım/bağış kampanyaları için önceden izin alma zorunluluğu, sınırlı vergi teşvikleri ve uluslararası fonlara dayandıklarında karşılaştıkları orantısız denetimler bu kuruluşların hareket alanını daraltmaktadır. 7262 sayılı Kanun ve FATF uyum düzenlemelerinin yürürlüğe girmesinden bu yana, uluslararası fon alan STK’lar ayrıntılı risk değerlendirmelerine tabi tutulmakta, bu da caydırıcı etkiler yaratmaktadır.

Savunuculuk yapan kuruluşlar zaman zaman olumsuz kampanyalar, kapatılma tehditleri ve izleme uygulamalarıyla karşılaşabilmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği, LGBTİ+, mülteciler ve azınlık hakları gibi hassas konularda çalışanlar, resmi istişare süreçlerine katılımda zorluk yaşadıklarını ve dışlandıklarını ifade etmektedir. İnsani yardım ve dayanışma temelli çalışan kuruluşlar ise doğrudan siyasi hedef haline gelmeseler de yardım toplama prosedürlerindeki şeffaflık eksikliğinden dolayı faaliyetlerini sürdürmede engeller yaşamaktadır.

Son Beş Yılda Sivil Alanın Gelişimi

2024’te gündeme gelen ancak kamuoyundan gelen tepkiler üzerine geri çekilen “Etki Ajanlığı” düzenlemesi, dış kaynaklı STK’ların damgalanabileceğine dair tartışmaları beraberinde getirmiş ve hak temelli savunuculuk için caydırıcı bir etki yaratmıştır.

Yardım toplama ve toplanma özgürlüğüne dair kısıtlamalar sürmektedir; gösteriler çoğu zaman yasaklanmakta ya da dağıtılmaktadır. Aynı dönemde uluslararası mali destekler azalmış, yetersiz vergi teşvikleri ve izin temelli yardım/bağış toplama kuralları nedeniyle yerel alternatifler son derece sınırlı kalmıştır. Bu baskılar, STK’ların sürdürülebilirliğini zayıflatmış ve yurttaş katılımını caydırmıştır.

Bununla birlikte olumlu gelişmeler de yaşanmıştır: 2023 depremleri sonrasında ortaya çıkan sivil dayanışma, yerel STK’lara duyulan güvenin derinliğini ve toplumsal dayanıklılığın gücünü göstermiştir. AB’nin Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) fonları ise bağımsız izleme ve sınır ötesi iş birlikleri için hayati bir kaynak olmaya devam etmiştir.

Bu tablo, sivil alanın korunmasına yönelik güvencelerin AB-Türkiye ilişkilerinde daha sağlam bir biçimde yerleşmesi ve hazırlık sürecindeki AB Sivil Toplum Stratejisi'nin genişleme ülkelerini de içine alacak şekilde hayata geçirilmesinin aciliyetini ortaya koymaktadır.

Diyalog ve Katılım

Türkiye'de kamu kuruluşları ile sivil toplum kuruluşları arasındaki diyalog yapıları mevcuttur, ancak parçalı, tutarsız ve çoğu zaman sembolik niteliktedir. Zaman zaman istişare toplantıları yapılmakla birlikte, bunlar çoğunlukla ad hoc nitelikte olup şeffaflık, kapsayıcılık ve geri bildirim mekanizmaları yeterli değildir. Özellikle hak temelli çalışan kuruluşlar ya bu istişarelere davet edilmemekte ya da yalnızca yüzeysel katılım deneyimlemektedir.

AB Delegasyonu, Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) kapsamındaki istişareler ve tematik çalışma grupları aracılığıyla düzenli diyalog fırsatları sunmaktadır. Bununla birlikte, bu süreçler de düzensiz ve kapsam bakımından sınırlı kalmakta, küçük ölçekli ve taban örgütlenmelerinin erişimi zor olmaktadır. Olumlu örnekler arasında, STK'ların örgütlenme özgürlüğü ve temel haklar reformlarına sistematik katkı sunduğu AB destekli izleme girişimleri sayılabilir; ancak bu tür uygulamalar ulusal düzeyde kurumsallaşmış olmaktan çok, AB'nin yönlendirdiği yapılar olarak kalmaktadır.

Bazı AB üye devletlerinde görülen bağlayıcı sivil toplum stratejileri veya devlet-STK ilişkilerini düzenleyen mutabakat belgeleri Türkiye'de henüz bulunmamaktadır. Bu nedenle, sivil uzmanlık çoğu zaman politika sonuçlarına yansımamakta, bu durum hem reformların uygulanmasını hem de demokratik meşruiyeti zayıflatmaktadır. Şeffaf, kapsayıcı ve düzenli diyalog mekanizmalarının- AB Antlaşması'nın 11. Maddesi uyarınca öngörülen standartlara paralel şekilde- oluşturulması, Türkiye'nin Avrupa yönetim normlarıyla uyumunu güçlendirmek açısından halen acil bir ihtiyaçtır.

AB Düzeyinde Mevcut Mekanizmalar

AB düzeyinde, Avrupa Birliği Antlaşması'nın 11. Maddesi, kurumların sivil toplumla açık, şeffaf ve düzenli diyalog sürdürme yükümlülüğünü ortaya koymaktadır. Bu ilke; çevrimiçi kamu istişareleri, uzman grupları, yapılandırılmış diyalog süreçleri ve Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi (EESC) gibi platformlar aracılığıyla hayata geçirilmektedir. AB Delegasyonları da aday ülkelerde, Türkiye dahil, özellikle Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) çerçevesinde istişare toplantıları düzenleyerek önemli bir rol oynamaktadır. Bu diyaloglar sayesinde STK'lar, katılım sürecine ilişkin izleme verileri, politika uzmanlığı ve yurttaş perspektifleri sunabilmektedir.

Bununla birlikte, Türkiye'deki AB Delegasyonu'nun son derece deneyimli bir kadroya sahip olmasına rağmen sınırlı insan kaynağı, sivil toplumla düzenli ve yapılandırılmış diyalog olanaklarının yeterince kullanılmasını engellemektedir. Bu nedenle istişareler yeterli sıklıkta gerçekleşmemekte ve sivil toplumun katkılarının sonuçları şekillendirme potansiyeli tam anlamıyla hayata geçirilememektedir.

TÜSEV'in de dahil olduğu EESC'nin aday ülke üyeleri, bağımsız temsile dair olumlu bir örnek sunmaktadır. Ancak pratikte bu katılım sınırlı kalmaktadır. Genel olarak, önemli temeller mevcut olsa da AB-sivil toplum ilişkilerinin formalite düzeyinde kalmaması ve gerçek bir ortaklığa dönüşmesi için daha güçlü bir kurumsallaşma ve kaynak tahsisi gerekmektedir.

AB'nin Sivil Toplumun Karar Alma Süreçlerine Katılımını Güçlendirmek İçin Atabileceği Ek Adımlar

AB, politika yapım döngüsü boyunca yapılandırılmış diyalogu güvence altına almak amacıyla, AB Antlaşması'nın 11. Maddesi uyarınca kalıcı bir Sivil Toplum Platformu oluşturmalıdır. Bu platform yalnızca AB merkezli aktörleri değil, aynı zamanda aday ve komşuluk ülkelerinden sivil toplumu da kapsamalıdır. Böylece Türkiye ve Batı Balkanlar'daki kuruluşlar, geleceğin Birlik üyeleri olarak sürece katkı sunma olanağı bulacaktır.

Kamusal Fayda için Ortak Pazar girişimi kapsamında geliştirilen vergi açısından avantajlı bağışçılığın ayrımcılık gözetmeksizin uygulanması ve Avrupa Sınır Ötesi Derneği (ECBA) gibi düzenlemeler, aşamalı bir ortaklık modeliyle aday ülkelere de yayılmalıdır. Statülerin karşılıklı tanınması, sınır ötesi faaliyetlerin kolaylaştırılması ve vergi açısından avantajlı bağışlara erişim, mali sürdürülebilirliği güçlendirecek ve aday ülkeleri AB standartlarıyla uyumlu hale getirecektir.

Katılım süreçleri ayrıca açık geri bildirim mekanizmaları, geri bildirimlerin nasıl kullanıldığını gösteren şeffaf raporlama ve küçük ölçekli kuruluşlar ile taban örgütleri için özel kaynaklar içermelidir. EESC'nin genişleme ülkelerinden üyeleri daha görünür hale getirilmeli ve karar alma gücü artırılmalıdır. Sivil toplum kuruluşlarının savunuculuk ve gözetim rolleri ise açıkça meşru kabul edilmeli ve AB finansmanına uygun faaliyetler olarak tanınmalıdır.

Sivil Toplum Katılımının Güçlendirilmesi Gereken Politika Alanları

Sivil toplumun katılımı, tüm AB politika alanlarında yatay bir ilke olarak benimsenmelidir; ancak bazı alanlarda bu katılımın özellikle güçlendirilmesi kritik önem taşımaktadır.

Birincisi, demokrasi, hukukun üstünlüğü ve temel haklar alanında güçlü bir sivil katılım gereklidir; zira STK’lar bağımsız izleme işlevi üstlenir ve çoğulculuğun güvence altına alınmasını sağlar.

İkincisi, sosyal ve ekonomik politikalar –eğitim, istihdam ve sosyal koruma dahil– sivil toplumun pratik uzmanlık sunduğu ve kırılgan gruplarla doğrudan temas kurduğu alanlardır; bu nedenle katılımın burada güçlendirilmesi gerekmektedir.

Üçüncüsü, çevre ve iklim eylemi alanında, özellikle Türkiye’nin iklim değişikliğine karşı kırılganlığı ve AB’nin Yeşil Mutabakat taahhütleri dikkate alındığında, yapılandırılmış sivil toplum katılımı kritik önemdedir.

Dördüncüsü, dijital dönüşüm (örneğin biyometrik veri işleme) ve yapay zeka yönetişimi, sivil alanı hızla şekillendiren başlıca faktörlerdir; STK’ların bu süreçlere dahil edilmesi, teknolojinin hak temelli yaklaşımlarla yönetilmesi açısından elzemdir.

Son olarak, filantropi, vergi politikası ve göç gibi sınır ötesi konular da yerel gerçeklerle ve yurttaşların beklentileriyle uyumlu politikalar geliştirilmesi için sivil toplumun katkısını gerektirmektedir.

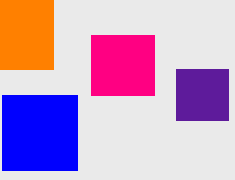
Bu alanlarda STK katılımının kurumsallaştırılması, AB politikalarının daha etkili, kapsayıcı ve dirençli olmasını sağlayacak; aynı zamanda Türkiye’nin aday ülke olarak Avrupa normlarıyla uyumunu da güçlendirecektir.

Koruma

Türkiye’de Anayasa, örgütlenme, toplanma ve ifade özgürlüklerini hukuken güvence altına almakla birlikte, risk altındaki sivil toplum kuruluşları için pratik koruma mekanizmaları sınırlıdır. STK’lar özellikle hak temelli alanlarda faaliyet yürüttüklerinde veya dış kaynaklara bağımlı olduklarında orantısız denetimler, soruşturmalar ve olumsuz kampanyalarla karşı karşıya kalabilmektedir.

Tehdit altındaki kuruluşları ya da hak savunucularını korumaya yönelik özel hatlar, acil fonlar veya psikososyal destek yapıları bulunmamaktadır. Yargı süreçleri genellikle uzun, tutarsız ve farklı baskılara açık olabilmektedir.

2024 yılında gündeme gelen “etki ajanlığı” düzenlemesi tartışmalarında, baroların ve sivil toplum koalisyonlarının kamuoyu mobilizasyonu sayesinde tasarının geri çekilmesi geçici bir koruma sağlamış, bu durum hem dayanıklılığı hem de mevcut koruma mekanizmalarının kırılganlığını ortaya koymuştur.

Devlet tarafından yürütülen resmi koruma mekanizmalarının sınırlı olduğu koşullarda, sivil toplum içindeki dayanışma ağları ve AB Delegasyonları ile uluslararası aktörlerden gelen destek, en önemli koruma kaynakları olmaya devam etmektedir. Bu tablo, AB içindeki örneklerle karşılaştırılabilecek daha sistematik önlemlere duyulan ihtiyacı göstermektedir. Böylece Türkiye gibi aday ülkelerdeki STK'ların kaygı duymaksızın faaliyetlerini sürdürebilmesi mümkün hale gelecektir.

AB Düzeyinde Koruma Mekanizmaları

AB düzeyinde bir dizi önemli mekanizma mevcuttur. Avrupa Komisyonu, üye devlet yasalarının sivil özgürlükleri kısıtladığı veya sivil toplum aktörlerine ayrımcılık uyguladığı durumlarda ihlal prosedürleri başlatabilmektedir. AB Temel Haklar Şartı, STK'ların bu tür kısıtlamalara itiraz edebilmesi için hukuki bir temel sunmaktadır. Hukukun Üstünlüğü Raporu ve Temel Haklar Raporu ise izleme araçları olarak kullanılmaktadır.

Buna ek olarak, Demokrasi için Avrupa Fonu (European Endowment for Democracy) ve ProtectDefenders.eu gibi araçlar acil mali ve hukuki destek sağlamaktadır; ancak bu mekanizmalar esasen dışa dönük bir kapsama sahiptir. Son dönemde geliştirilen AB Anti-SLAPP Direktifi ve Avrupa Demokrasi Kalkanı girişimleri ise aktivistlerin ve gözetim rolü üstlenen kuruluşların taciz ve kötüye kullanılan davalardan korunmasına yönelik umut verici adımlar olarak öne çıkmaktadır.

Bununla birlikte, bu mekanizmalar genişleme ülkelerine sistematik olarak nadiren yayılmaktadır. Türkiye gibi aday ülkelerde, AB düzeyindeki koruma mekanizmalarına erişimin olmaması bir boşluk yaratmaktadır: STK'lar AB'deki muadilleriyle benzer risklerle karşı karşıya kalırken, AB koruma önlemlerinden yararlanma imkanları sınırlı kalmaktadır. Koruma çerçevelerinin aday ve komşuluk ülkelerine de genişletilmesi, yalnızca sivil aktörleri korumakla kalmayacak, aynı zamanda AB'nin genişleme politikasının inandırıcılığını da güçlendirecektir.

Kamu Fonlarından Yararlanmaya Engel Olan Başlıca Faktörler

Türkiye'de yardım toplamak için önceden idari izin almak gerekmekte ve bu durum STK'ların yurtiçi desteği harekete geçirme kapasitesini sınırlandırmaktadır. Bağışçılık için vergi teşvikleri sınırlıdır ve yalnızca “kamu yararı” ve “vergi muafiyeti” statülerine sahip dar bir grup STK'yı kapsamaktadır. Kamu kaynakları ise az, parçalı ve çoğu zaman şeffaf kriterler olmaksızın dağıtılmaktadır.

AB düzeyinde, sivil toplum için IPA fonları vazgeçilmezdir; ancak prosedürler özellikle küçük ölçekli STK'lar için karmaşık ve ağırdır. Başvurular gelişmiş mali yönetim kapasitesi gerektirmekte, raporlama yükümlülükleri ise gönüllülük esasına dayalı kuruluşların kapasitesini sıklıkla aşmaktadır.

Devlet tarafından yürütülen resmi koruma mekanizmalarının sınırlı olduğu koşullarda, sivil toplum içindeki dayanışma ağları ve AB Delegasyonları ile uluslararası aktörlerden gelen destek, en önemli koruma kaynakları olmaya devam etmektedir. Bu tablo, AB içindeki örneklerle karşılaştırılabilecek daha sistematik önlemlere duyulan ihtiyacı göstermektedir. Böylece Türkiye gibi aday ülkelerdeki STK'ların kaygı duymaksızın faaliyetlerini sürdürebilmesi mümkün hale gelecektir.

AB Düzeyinde Koruma Mekanizmaları

AB düzeyinde bir dizi önemli mekanizma mevcuttur. Avrupa Komisyonu, üye devlet yasalarının sivil özgürlükleri kısıtladığı veya sivil toplum aktörlerine ayrımcılık uyguladığı durumlarda ihlal prosedürleri başlatabilmektedir. AB Temel Haklar Şartı, STK'ların bu tür kısıtlamalara itiraz edebilmesi için hukuki bir temel sunmaktadır. Hukukun Üstünlüğü Raporu ve Temel Haklar Raporu ise izleme araçları olarak kullanılmaktadır.

Buna ek olarak, Demokrasi için Avrupa Fonu (European Endowment for Democracy) ve ProtectDefenders.eu gibi araçlar acil mali ve hukuki destek sağlamaktadır; ancak bu mekanizmalar esasen dışa dönük bir kapsama sahiptir. Son dönemde geliştirilen AB Anti-SLAPP Direktifi ve Avrupa Demokrasi Kalkanı girişimleri ise aktivistlerin ve gözetim rolü üstlenen kuruluşların taciz ve kötüye kullanılan davalardan korunmasına yönelik umut verici adımlar olarak öne çıkmaktadır.

Bununla birlikte, bu mekanizmalar genişleme ülkelerine sistematik olarak nadiren yayılmaktadır. Türkiye gibi aday ülkelerde, AB düzeyindeki koruma mekanizmalarına erişimin olmaması bir boşluk yaratmaktadır: STK'lar AB'deki muadilleriyle benzer risklerle karşı karşıya kalırken, AB koruma önlemlerinden yararlanma imkanları sınırlı kalmaktadır. Koruma çerçevelerinin aday ve komşuluk ülkelerine de genişletilmesi, yalnızca sivil aktörleri korumakla kalmayacak, aynı zamanda AB'nin genişleme politikasının inandırıcılığını da güçlendirecektir.

Kamu Fonlarından Yararlanmaya Engel Olan Başlıca Faktörler

Türkiye'de yardım toplamak için önceden idari izin almak gerekmekte ve bu durum STK'ların yurtiçi desteği harekete geçirme kapasitesini sınırlandırmaktadır. Bağışçılık için vergi teşvikleri sınırlıdır ve yalnızca “kamu yararı” ve “vergi muafiyeti” statülerine sahip dar bir grup STK'yı kapsamaktadır. Kamu kaynakları ise az, parçalı ve çoğu zaman şeffaf kriterler olmaksızın dağıtılmaktadır.

AB düzeyinde, sivil toplum için IPA fonları vazgeçilmezdir; ancak prosedürler özellikle küçük ölçekli STK'lar için karmaşık ve ağırdır. Başvurular gelişmiş mali yönetim kapasitesi gerektirmekte, raporlama yükümlülükleri ise gönüllülük esasına dayalı kuruluşların kapasitesini sıklıkla aşmaktadır.

Fonlar aynı zamanda uzun vadeli kurumsal sürdürülebilirlikten çok kısa vadeli projelere öncelik vermekte, bu da projeler sona erdiğinde kuruluşları kırılgan hale getirmektedir. Süreçlerin basitleştirilmesi, uygunluk kriterlerinin genişletilmesi ve savunuculuk ile gözetim işlevlerinin açık biçimde desteklenmesi, bu alanda temel reformlar olacaktır.

Çapraz kesen bir engel ise, sınır ötesi filantropiye ilişkin AB girişimlerinin –örneğin ECBA düzenlemelerinin– dar kapsamlı olmasıdır. Bu mekanizmalar halihazırda yalnızca Birlik içinde uygulanmakta, aday ülkeleri kapsamamaktadır. Bu durum, Türkiye’deki STK’ları hem izin temelli yardım toplama sınırlamaları hem de dar vergi teşvikleri nedeniyle önemli bir finansman açığı ile karşı karşıya bırakmaktadır.

Küçük Ölçekli, Taban ve Dezavantajlı Topluluk Temelli STK’ların Desteklenmesi

Mevcut finansman mekanizmaları, hem ulusal hem de AB düzeyinde, küçük ölçekli, taban ve dezavantajlı topluluk temelli STK’ları destekleme konusunda yetersiz kalmaktadır. Türkiye’deki yasal ve mali çerçeve, bu tür kuruluşları yapısal olarak dezavantajlı duruma getirmektedir. Yardım Toplama Kanunu, yardım toplayabilmek için önceden idari onay şartı getirmekte, bu da yerel kaynakların harekete geçirilmesini sınırlamaktadır. Filantropiye yönelik vergi teşvikleri dar kapsamlıdır ve yalnızca kamu yararına veya vergi muafiyeti statüsüne sahip küçük bir grup STK’ya tanınmaktadır; bu da geniş tabanlı destek yerine ayrıcalıklı bir sistem yaratmaktadır. Ayrıca bu statüyü elde eden az sayıdaki kuruluş için dahi muafiyet ve indirimlerin kapsamı oldukça sınırlıdır ve kayda değer bir mali rahatlama sağlamamaktadır. Sonuç olarak, bu statü mali sürdürülebilirlik açısından pratik bir fayda sunmamakta, STK’ların büyük çoğunluğu anlamlı bir mali destekten yoksun kalmaktadır.

Kamu kaynakları mevcut olduğunda ise çoğu zaman şeffaf kriterler olmadan dağıtılmakta ve siyasi tercihler yansıyabilmektedir. Bu durum, özellikle hak temelli ve topluluk temelli kuruluşların yeterince fon bulamamasına yol açmaktadır. AB düzeyinde IPA fonları, Türkiye’deki sivil toplumun sürdürülebilirliği açısından vazgeçilmezdir.

Bu ekosistemin güçlendirilmesi için AB finansmanının artırılması ve çeşitlendirilmesi gerekmektedir. Büyük ölçekli ve kesişimsel girişimlere destek sağlanırken, küçük aktörlere ulaşabilecek basitleştirilmiş ve esnek mekanizmalar da geliştirilmelidir. Finansman tabanının bu şekilde genişletilmesi, kapsayıcılığı, sürdürülebilirliği ve AB–Türkiye iş birliğinin genel etkinliğini artıracaktır.